

ฟรานซ์ ฟานง กับ การล้มล้างอำนาจอาณานิคมทางความคิด

ถนอม นวล หิรัญเทพ

Frantz Fanon. (1963). *The Wretched of the Earth*. New York: Grove Press. 320 pages. \$14.00. (paper)

Frantz Fanon. (2008). *Black Skin, White Masks*. (Revised Edition). New York: Grove Press. 240 pages. \$14.00. (paper)

การล้มล้างอำนาจอาณานิคม (decolonization)¹ เป็นประเด็นที่สำคัญที่สุดประเด็นหนึ่งในการต่อสู้ของชนชาติที่เคยอยู่ใต้อาณานิคมนั้น แต่เห็นได้ชัดว่าข้อเรียกร้องให้ล้มล้างอำนาจอาณานิคมทางการเมืองเพื่อได้มาซึ่งเอกราชเชิงรูปแบบเพียงอย่างเดียวไม่ได้หมายถึงอำนาจจากประเทศเจ้าอาณานิคมจะหมดไป เพราะอิทธิพลของชาติตะวันตกยังคงฝังรากลึกอยู่ในรูปแบบแตกต่างกัน ทั้งทางสถาบันทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และที่สำคัญคือ อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่ผ่านทางภาษา การศึกษาและศิลปะ รูปแบบการใช้อำนาจทางวัฒนธรรมนี้แม้ไม่โจ่งแจ้งทำอำนาจอาณานิคมแบบเดิมแต่ก็ยังผลเสียและผลกระทบแก่ชนพื้นเมืองส่วนรวมไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ดังนั้นจึงปรากฏแนวคิดที่ว่า ควรจะต้องมีการล้มล้างอำนาจอาณานิคมทางความคิดหรือทางวัฒนธรรม (Decolonization of the mind/Cultural decolonization) ด้วย

แนวคิดเรื่องการล้มล้างอำนาจอาณานิคมทางความคิดหรือทางวัฒนธรรมในงานของนักคิด/นักวิจารณ์แนวต่อต้านอาณานิคม/หลังอาณานิคมที่สำคัญคนหนึ่งก็คงจะหนีไม่พ้น ฟรานซ์ ฟานง (Frantz Fanon. 1925-1961) จากหนังสือเรื่อง *Peau noire, masques blancs/Black Skin, White Masks* และ เรื่อง *Les Damnés de la terre/The Wretched of the Earth* ฟรานซ์ ฟานง เป็นนักทฤษฎีและนักปฏิวัติต่อต้านอาณานิคมในทศวรรษ 1950-1960 คนสำคัญซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากต่อการเคลื่อนไหวเรียกร้องเอกราชในอาฟริกา รวมทั้งมีอิทธิพลต่อความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนของคนผิวดำในสหรัฐอเมริกาด้วย นอกจากนี้ ในระยะ 3 ทศวรรษที่ผ่านมาตัวตนและงานเขียนของฟานงได้ทวีความสำคัญขึ้นเป็นอย่างมากในสาขาวิชาหลังอาณานิคมศึกษา โดยเฉพาะ

¹ซึ่งมีผู้ให้คำจำกัดความว่า หมายถึง “กระบวนการเปิดโปงและถอดถอนอำนาจอาณานิคมในทุกรูปแบบ ซึ่งรวมถึงการใช้อำนาจเชิงสถาบันและวัฒนธรรมอย่างแอมแปงซึ่งช่วยค้ำจุนอำนาจอาณานิคมและยังคงอยู่แม้ว่าจะมีการให้เอกราชอย่างเป็นทางการแล้วก็ตาม” (Ashcroft et al. 1998: 63)

อย่างยิ่งในสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ จนเกิดปรากฏการณ์ที่ เฮนรี หลุยส์ เกทส์ จูเนียร์ (Henry Louis Gates Jr.) เรียกว่า “กระแสการวิจารณ์แนวฟานง” (“Critical Fanonism”) เนื่องจากการสร้างงานของฟานงนั้นจะมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับประสบการณ์ชีวิตของเขา การที่จะละเลยไม่กล่าวถึงประวัติชีวิตและการทำงานของฟานงนั้นคงจะเป็นการให้ข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์

ฟานงเกิดเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 1925 ในครอบครัวชนชั้นกลางผิวดำ บนเกาะมาร์ตินิก (Martinique) ในหมู่เกาะแอนติลีส ในเวสต์อินดีส์ ซึ่งมีฐานะเป็นเขตการปกครองหนึ่งของฝรั่งเศส ฟานงได้รับการศึกษาอย่างดี โดยได้เข้าเรียนในระดับมัธยมปลายในมาร์ตินิก ซึ่งมีเพียงร้อยละ 4 ของคนผิวดำในมาร์ตินิกเท่านั้นที่จะมีโอกาสได้เข้าไปศึกษาได้ ในระหว่างที่ศึกษาอยู่นั้นฟานงได้กลายเป็นเพื่อนกับ เอมี เซแซร์ (Aime Cesaire) ซึ่งต่อมากลายเป็นนักเขียนและนักต่อสู้ทางการเมืองที่สำคัญของแอนติลีสและเป็นหนึ่งในผู้นำของขบวนการแนวร่วมปลดปล่อยคนดำ Negritude ในระหว่างที่เขาเติบโตและศึกษาอยู่ในมาร์ตินิกนั้น เขารับรู้และเชื่อมาโดยตลอดว่าตนเองเป็นคนฝรั่งเศสคนหนึ่งโดยมิได้เกิดความรู้สึกแปลกแยกใดๆ แต่ต่อมาฟานงได้เผชิญกับการเหยียดเชื้อชาติมากขึ้นจากประสบการณ์การร่วมรบในกองทัพฝรั่งเศสทำให้เกิด “จิตสำนึกทางการเมือง” เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ (Hansen 56) หลังจากจบการศึกษาด้านจิตเวชศาสตร์ที่เมืองลียง (Lyon) แล้วฟานงได้รับตำแหน่งผู้อำนวยการโรงพยาบาล Blida-Joinville ในอัลเจียร์ ประเทศอัลจีเรีย ในปี 1953 ในช่วงที่ทำงานอยู่ในอัลเจียร์นี้เอง ฟานงได้มีโอกาสรักษาและให้ความช่วยเหลือสมาชิกกองกำลังเพื่อปลดปล่อยแห่งชาติอัลจีเรีย (Front de Liberation Nationale [FLN]) และได้รับรู้ถึงปัญหาสังคมและการกดขี่ที่เกิดจากการเป็นประเทศอาณานิคม ในที่สุดเขาได้ลาออกจากการทำงานในโรงพยาบาลเพื่อเข้าร่วมกับ FLN อย่างเต็มตัว และเขียนงานแนวปฏิวัติต่อต้านอาณานิคมออกมาเป็นจำนวนมาก ในปี 1960 ฟานงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นทูตของประเทศอัลจีเรียประจำกานา และได้เข้าร่วมกิจกรรมการต่อต้านอาณานิคมของคนผิวสีในอาฟริกาอย่างแข็งขัน เขาถูกลอบสังหารหลายครั้ง แต่ก็รอดชีวิตมาได้ จนในที่สุดในปีนั้นเองฟานงก็ได้พบว่าตนเองป่วยเป็นโรคลูคีเมีย ซึ่งทำให้เขาทุเมทแรงกายและแรงใจที่เหลืออยู่ในช่วงสุดท้ายของชีวิตเขียนงานเรื่อง *The Wretched of the Earth* ซึ่งได้รับการตีพิมพ์ในปีเดียวกับปีสุดท้ายในชีวิตของฟานง โดยมี ฌอง ปอล ซาทร์ (Jean-Paul Sartre) เป็นผู้เขียนคำนำให้ หนังสือเล่มนี้กลายเป็นงานที่ได้รับการยกย่องเป็นอย่างมาก และเป็นเสมือน “คัมภีร์” เล่มหนึ่งในการปฏิวัติต่อต้านอาณานิคมของคนผิวดำในอาฟริกา รวมทั้งมีอิทธิพลต่อความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนของคนผิวดำในสหรัฐอเมริกาด้วย

งานเขียนเกี่ยวกับการต่อต้านอาณานิคมทุกเล่มของฟานงได้รับความสนใจและศึกษากันอย่างแพร่หลาย แต่ทว่างาน 2 เล่มที่ได้รับการกล่าวถึงมากกว่าเล่มอื่นๆและอาจถือเป็นตัวแทนของขอบข่ายความคิดอันหลากหลายและซับซ้อนของฟานงได้แก่งานเขียนเรื่อง *Black Skin, White Masks* ซึ่งตีพิมพ์ในช่วงเวลาที่ฟานงศึกษาอยู่ในฝรั่งเศส และเรื่อง *The Wretched of the Earth* ซึ่งเป็นงานที่เขียนขึ้นในช่วงสุดท้ายของชีวิต งานเขียนทั้ง 2 เรื่องนี้ดูเหมือนจะสะท้อนถึงแง่มุมที่แตกต่างของประสบการณ์อาณานิคมฝรั่งเศสจากมุมมองของผู้ถูกกดขี่และมีลีลาการเขียนที่แตกต่างกัน *Black Skin, White Masks* เป็นงานเขียนเชิงอัตชีวประวัติซึ่งกล่าวถึง

ประสบการณ์ความรู้สึกแปลกแยกและทุกข์ทรมานของตัวผู้เขียนและคนผิวดำอื่นๆท่ามกลางสังคมที่เต็มไปด้วยอคติทางเชื้อชาติและสีผิว จนทำให้มีสถานะราวกับวัตถุไร้ตัวตน สะท้อนผ่านเสียงผู้เล่าที่เต็มไปด้วยความสับสนในอัตลักษณ์ของตนเอง ในขณะที่ *The Wretched of the Earth* เป็นงานเขียนเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการปฏิวัติล้มล้างการปกครองแบบอาณานิคมและชากเดนที่ยังเหลืออยู่ และการสร้างสังคมใหม่ในอุดมคติ เป็นงานเขียนโดยใช้เสียงของ “นักปฏิวัติมืออาชีพ” ที่มีความมั่นใจในอุดมการณ์ความคิดของตน โดยนัยนี้งานทั้ง 2 เรื่องจึงอาจสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการทางความคิดและตัวตนของฟานงจากการเป็นภาพสะท้อนในกระจกของคนขาว มาสู่การเป็นผู้ถือโคมโพนำทางปฏิวัติให้คนผิวดำ หรือที่โรบิน เดน (Robyn Dane) ได้กล่าวเปรียบเทียบไว้ว่า

[เรื่อง *Black Skin, White Masks*] แสดงให้เห็นถึงลักษณะของอาณานิคมตามความคิดในหัวสมอง [ของชนพื้นเมือง] ในขณะที่ [เรื่อง *The Wretched of the Earth*] แสดงให้เห็นว่าถ้ามองตามทฤษฎี-แม้จะยังไม่ใช่การมองตามทฤษฎีเสียทั้งหมดก็ตามที-แล้ว อาณานิคมควรจะถูกอธิบายอย่างไรหลังจากที่โลกนี้หายจากอาการจิตวิปลาส หรือก็คือหลังจากที่พวกคนต่างชาติถูกขับไล่ออกไปแล้ว (76. qtd. in Ahluwalia 39)

ใน *Black Skin, White Masks* (1952) ซึ่งเป็นงานที่ฟานงเขียนขึ้นระหว่างกำลังศึกษาวิชาจิตเวชศาสตร์ที่ฝรั่งเศส [ภูมิภาคหลัง] การล้มล้างอำนาจอาณานิคมทางความคิดเริ่มต้นที่หน่วยที่อาจจะจัดว่าเป็นพื้นฐานสำคัญที่สุด คือ ตัวตนของผู้อยู่ใต้อาณานิคม ในงานชิ้นนี้ ฟานงได้ตีแผ่ให้เห็นถึงผลกระทบอันเลวร้ายของลัทธิอาณานิคมที่มีต่อจิตสำนึกความเป็นตัวตนของผู้อยู่ใต้อาณานิคมเพื่อให้เห็นถึงสาเหตุของความเข้าใจตระหนักรู้ในสถานการณ์ที่เกิดกับตนเอง และสามารถสร้างจิตสำนึกความเป็นตัวตนของตนเองขึ้นมาได้ โดยที่ผลกระทบดังกล่าวได้แก่ ความแปลกแยกจากสังคมและจากตนเอง ปมด้อย ความสับสนในอัตลักษณ์ รวมถึงโรคทางจิตต่างๆของคนผิวดำในสังคมที่คนขาวเป็นใหญ่ ซึ่งฟานงชี้ให้เห็นว่ามีเชื้อเรื่องที่เกิดขึ้น “ตามธรรมชาติ” แต่เกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมของสังคมอาณานิคมที่เต็มไปด้วยการกดขี่เหยียดหยามทางเชื้อชาติ ฟานงได้วิเคราะห์ให้เห็นว่ากลไกในการกดขี่ดังกล่าวได้แก่ภาพลักษณ์ของคนดำในสังคมอาณานิคมและวาทกรรมหรือองค์ความรู้ทางวิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางจิตวิทยาที่กลายเป็นความเชื่อในสังคมทั่วไป ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อจัดวางให้คนผิวดำอยู่ในสถานะ “คนอื่น” ที่ด้อยและล้าหลังกว่าของสังคมคนผิวขาวหรือคนยุโรป ซึ่งอยู่ในสถานะผู้มีอารยธรรมอันสูงส่ง เช่น การที่คนดำถูกอธิบายโดยทฤษฎีทางมานุษยวิทยาหรือจิตวิทยาว่าเป็นเชื้อชาติที่มีอยู่ในชั้นที่ล้าหลังหรือเยาว์กว่าคนยุโรปในลำดับวิวัฒนาการ “จากลิงสู่มนุษย์” สร้างภาพลักษณ์แบบตายตัวให้กับคนดำในฐานะคนที่ด้อยกว่าในทางอารยธรรม สติปัญญา และอารมณ์ เช่น เป็นพวกอารมณ์รุนแรง ไร้เหตุผล คลั่งไสยศาสตร์ กินเนื้อมนุษย์ ฯลฯ ทำให้คนดำ ซึ่งยอมรับและซึมซับการแบ่งแยกและการให้คุณค่าที่ไม่เท่าเทียมกันกับสีผิวในสังคมเหมือนกับติดอยู่

ในวงจรรูปทรี เกิดปมด้วย รั้งเกียจสีผิว ภาษา วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ของตนเอง โดยที่พวกเขาไม่สามารถลุกขึ้นมาเปลี่ยนแปลงสภาพที่เป็นอยู่ได้ ต้องพยายามเลียนแบบคนขาว ซึ่งไม่มีวันที่จะสำเร็จ จึงเป็นที่มาของชื่อหนังสือ “*ผิวดำ หน้ากากขาว*” เล่มนี้ ซึ่งบ่งบอกถึงจิตสำนึกที่แปลกแยกของคนผิวดำที่เกิดจากการครอบงำทางวัฒนธรรมและจิตใจ

ฟานงได้เสนอให้ใช้วิธีการวิเคราะห์ตามแนวทางของจิตวิเคราะห์ ในการ “ปลดปล่อยคนผิวดำออกจากตนเอง” (8) หรือขจัดความแปลกแยกให้หมดไป ซึ่งวิธีการจิตวิเคราะห์จะสามารถแสดงให้เห็นว่าปัญหา “ความผิดปกติทางจิต” (“anomalies of affect”) “ปมทางจิต” (psychoexistential complex) หรือ “ความเบี่ยงเบนในอัตถิภาวะ” (“existential deviation”) ของคนดำนั้นล้วนแต่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนขาว-ดำในสถานการณ์ของการตกเป็นอาณานิคมทั้งสิ้น [ไม่ใช่เรื่องที่อยู่ในธรรมชาติของคนดำเอง] ผลานกับวิธีคิดแบบอัตถิภาวนิยม แต่ในขณะที่เดียวกันก็ชี้ให้เห็นถึงความบกพร่องและการเอาคนยุโรปเป็นศูนย์กลางของวิธีคิดเหล่านั้น คือการขาดมิติการพิจารณาด้านเชื้อชาติ ซึ่งมีส่วนในการสร้างความ “ผิดปกติ” ให้แก่คนดำ ซึ่งเป็นการส่งเสริมค้ำจุนอำนาจของอาณานิคมด้วย ฟานงได้อ้างถึงวิธีคิดแบบแบ่งเรา/เขา (Self/Other) ในกรอบวิธีคิดแบบปรัชญาอัตถิภาวนิยม เช่นที่ปรากฏใน Being and Nothingness ของฌองปอล ซาทร์ (Jean-Paul Sartre) และจิตวิเคราะห์ เช่น ในมโนทัศน์เรื่อง “the mirror image” ของฌาร์ค ลากอง (Jacques Lacan) ที่อธิบายว่าตัวตนของ “เรา” เกิดจากการสัมพันธ์ (เช่น มองเห็น รู้จัก) “คนอื่น” ที่ต่างไป (ซึ่งอาจเป็นภาพสะท้อนของเราเองในกรณีของลากอง) สำหรับฟานงแล้วการอธิบายเช่นนี้อาจใช้ได้ในการณ์ตัวตนของคนขาว แต่ไม่สามารถใช้อธิบายตัวตนคนผิวดำในโลกของคนผิวดำได้ เนื่องจากคนผิวดำถูกครอบงำโดยภาพลักษณ์ที่เลวร้ายของกลุ่มตนเองและภาพลักษณ์ที่ดั่งามของคนขาวในสังคมจริง ทำให้คนผิวดำกลายเป็นเจ้านาย เป็นสิ่งพึงเลียนแบบ คนดำจึงไม่สามารถสร้างตัวตนของตนเองขึ้นมาได้ มีสภาพเป็นเพียงวัตถุ และเป็นที่มาของความแปลกแยกรวมถึงปัญหาทางจิตของคนดำ เช่น โรคจิตเภท ปมทางจิตต่างๆ ซึ่งฟานงได้เน้นย้ำไว้ในหลายๆตอนว่าเป็นผลจากลัทธิอาณานิคม มิใช่เป็นลักษณะที่มีอยู่ตามธรรมชาติของคนดำตามที่ทฤษฎีทางจิตวิทยาจำนวนมากมักอ้างถึง

ในหนังสือเล่มนี้ ฟานงยังกล่าวยังชัดเจนว่าวิธีแก้ปัญหทางเชื้อชาติอันนำมาสู่ปัญหาทางจิตของปัจเจกบุคคล นอกจากจะทำให้คนผิวดำมีความ “ตระหนักรู้ในสภาพจิตไร้สำนึกของตนและกำจัดความพยายามในการทำตนให้กลายเป็นคนขาว อันคอยหลอกหลอนพวกเขาอยู่” แล้ว ยังต้องมีการ “เปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม” (100) หรือ “การจัดโครงสร้างของสังคมโลกเสียใหม่” (81-2) อันเป็นข้อเสนอที่ฟานงจะพัฒนาให้เห็นเป็นรูปธรรมในงานชิ้นต่อมาของเขา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในหนังสือเล่มต่อมา เรื่อง The Wretched of the Earth

เรื่อง The Wretched of the Earth เป็นผลงานชิ้นสุดท้ายของฟานง ซึ่งเขียนขึ้นในขณะที่เขาเข้าร่วมการปฏิวัติเพื่อปลดปล่อยอัลจีเรียจากการเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส และในช่วงสุดท้ายของชีวิตหลังจากที่ได้รู้ว่าตนเองป่วยเป็นโรคมะเร็งเม็ดเลือดขาว การวิเคราะห์ปัญหาและการเสนอแนะแนวทางแก้ปัญหาในหนังสือเล่มนี้จึงเต็มไปด้วยความหนักหน่วง เด็ดขาด มีจุดมุ่งหมายในการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างเร่งด่วนและเต็มที่ ใน

ขณะที่เรื่อง Black Skin, White Masks นำเสนอการล้มล้างอำนาจอาณานิคมโดยเน้นไปที่การพยายามลบเลือนความรู้สึกต่อกว่าของคนดำและชี้ให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่เกิดจากการสร้างขึ้นของลัทธิอาณานิคมนั้น ในเรื่อง The Wretched of the Earth ซึ่งเป็นการนำเสนอทฤษฎีการปฏิวัติปลดปล่อยสังคมประเทศโลกที่สามจากการเป็นอาณานิคม ทั้งทางการเมืองและทางวัฒนธรรม รวมทั้งคาดการณ์ถึงสภาพการณ์อันเลวร้ายที่จะเกิดหากการปลดปล่อยนั้นไม่ประสบความสำเร็จ ซึ่งผู้ที่จะได้รับผลกระทบที่แท้จริงก็คือ “the wretched of the earth” หรือ “ผู้ยากไร้บนผืนโลก” ซึ่งได้แก่ชนชั้นรากหญ้าของสังคมโลกที่สามนั่นเอง ฟานงนำเสนอการล้มล้างอาณานิคมตั้งแต่ในระดับจิตสำนึก ระดับชาติ ระดับภูมิภาค ไปจนถึงระดับประชาคมโลก

การล้มล้างอำนาจอาณานิคมที่นำเสนอในเรื่องหมายถึงทั้งในแง่การต่อสู้เพื่อนำไปสู่การได้เอกราชทางการเมืองของประเทศอาณานิคมจาก “ประเทศแม่” และที่สำคัญยิ่งไปกว่าคือการปลดปล่อยประชาชนของประเทศเหล่านั้นทางความคิดและวัฒนธรรมจาก “แม่พิมพ์” หรือ “เบ้าหลอม” ของประเทศเจ้าอาณานิคม แม้หลังจากการได้รับเอกราชอย่างเป็นทางการแล้ว ฟานงได้วิเคราะห์ให้เห็นรากฐานการครอบงำของประเทศอาณานิคม ซึ่งได้แก่วิถีคิดแบบแบ่งแยกขาว-ดำ (Manicheanism) หรือแบบขั้วตรงข้าม (binarism) โดยให้คุณค่ากับฝ่ายหนึ่งมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง ในบริบทของอาณานิคม วิถีคิดเช่นนี้แสดงให้เห็นชัดเจนในการแบ่งคนออกเป็น 2 พวกที่ตรงข้ามกันได้แก่ฝ่ายผู้ตั้งถิ่นฐานจากประเทศแม่ (settlers) และฝ่ายคนพื้นเมือง (natives) โดยที่ฝ่ายที่มีอำนาจทางการเมืองปกครองและเศรษฐกิจมากกว่าได้แก่ฝ่ายผู้ตั้งถิ่นฐานหรือพลเมืองจากประเทศเจ้าอาณานิคม ฟานงได้บรรยายให้เห็นภาพการแบ่งฝ่ายอย่างไม่เป็นธรรมนี้อย่างเป็นรูปธรรมดังนี้:

เมืองของเจ้าอาณานิคม [ในภาษาอังกฤษใช้ว่า “ผู้ตั้งถิ่นฐาน” คือ “settlers”] เป็นเมืองที่สร้างขึ้นอย่างแข็งแรง ทุกอย่างสร้างด้วยหินและเหล็กกล้า เป็นเมืองที่เปิดไฟสว่างไสว . . . พวกเจ้าอาณานิคมสวมรองเท้าอย่างดีเพื่อปกป้องเท้าของตนเอง ทั่วทุกที่ถนนในเมืองนั้นก็สะอาดและเรียบปราศจากหลุมบ่อหรือเศษหินเศษกรวด เมืองของเจ้าอาณานิคมเป็นเมืองของคนมีอันจะกิน ใช้ชีวิตกันอย่างสบายๆ ท้องอืดด้วยของดีๆ อยู่เสมอ เมืองของเจ้าอาณานิคมเป็นเมืองของคนผิวขาว เมืองของคนต่างชาติ

เมืองของผู้ยึดอาณานิคม หรือของคนพื้นเมือง หมู่บ้านนิโกร เขตเมดินา [เขตของคนพื้นเมืองในอาฟริกาเหนือ] เขตสงวนสำหรับคนพื้นเมืองดั้งเดิม [ในอเมริกาเหนือ] เป็นสถานที่ที่มีแต่ความเสื่อมเสีย พวกคนที่อยู่ก็เป็นพวกขึ้นชื่อในทางชั่วร้าย . . . เมืองเหล่านี้เป็นโลกที่ไม่มีเนื้อที่ . . . เป็นเมืองที่หิวโหย ขาดแคลน ขนบับง เนื้อสัตว์ รองเท้า ถ่านหิน ไฟฟ้า . . . เป็นเมืองของพวกนิโกรและพวกอาหรับที่สกปรก (39)

ข้อความข้างต้นนอกจากจะแสดงให้เห็นถึงการแบ่งเขตทางกายภาพและการแบ่งปันทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียมกันแล้ว ที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันคือเสนอให้เห็นการแบ่งแยกทางวัฒนธรรม โดยที่ผู้ตั้งถิ่นฐานที่มองคนพื้นเมืองในฐานะเผ่าพันธุ์ที่ด้อยกว่าทางศีลธรรมและอารยธรรม ซึ่งมีความใกล้เคียงความเป็นสัตว์มากกว่า ประเด็นนี้เป็นประเด็นที่ได้รับการวิเคราะห์อย่างละเอียดใน Black Skin, White Masks ในขณะที่งานชิ้นดังกล่าวให้ภาพของคนพื้นเมืองที่ถูกครอบงำและประสบกับปัญหาทางจิตจากภาพลักษณ์และวาทกรรมของเจ้าอาณานิคมที่ยึดยึดความด้อยกว่าให้แก่ตนเอง คนพื้นเมืองใน The Wretched of the Earth โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบทที่มีชื่อว่า “Concerning Violence” กลับเป็นคนพื้นเมืองที่สามารถมีจิตสำนึกชัดเจนต่อการจัดลำดับความเป็นคนดังกล่าวและตระหนักในความเป็นมนุษย์ของตน ซึ่งฟานงมองว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยตนเองจากการครอบงำของชาติอาณานิคม

วิธีคิดแบบแบ่งขั้วของเจ้าอาณานิคมนี้มีได้เพียงแต่ส่งผลให้เกิดความสับสนซึ่งอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันและการกดขี่ระหว่างเจ้าอาณานิคมกับผู้อยู่ใต้การปกครองเท่านั้น แต่ยังคงก่อให้เกิดการแบ่งแยกภายในชาติอาณานิคมเอง ทั้งในระหว่างการต่อสู้เพื่อปลดแอกอาณานิคมและภายหลังได้รับเอกราชเมื่อกลายเป็น “ประเทศใหม่” แล้ว โดยที่ความแตกแยกดังกล่าวมักเกิดขึ้นระหว่างฝ่ายชนชั้นกลางหรือปัญญาชนในเมือง ซึ่งได้รับอิทธิพลทางความคิดจากการศึกษาแบบตะวันตกและมีอำนาจทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองมากกว่า กับฝ่ายชาวบ้านในชนบทซึ่งบางครั้งกลายเป็นแรงงานเร่ร่อน ซึ่งมักจะยังรักษาวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมไว้และมีอำนาจทางสังคมน้อยกว่า การได้รับการศึกษาที่ตัดขาดจากสังคมดั้งเดิมของตนเองทำให้ชนชั้นกลางและปัญญาชนในเมืองตั้งตนเป็นผู้นำทั้งในการปฏิวัติและภายหลังได้รับเอกราช โดยไม่พยายามดึงเอาพลังมวลชนระดับรากหญ้า ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศมาเข้าร่วม ผลที่ตามมาคือทำให้เกิดปัญหาหรือความสับสนหลายประการในการบริหารและการปฏิบัติงาน และเกิดแนวโน้มที่ชนชั้นกลางและปัญญาชนเหล่านี้จะกลับไปร่วมมือกับอดีตเจ้าอาณานิคมหลังการได้รับเอกราชแล้ว และตั้งตนเป็นเผด็จการ ซึ่งแท้ที่จริงแล้วก็คือนายหน้าหรือพ่อค้าคนกลางของตะวันตก ซึ่งแสวงหาผลประโยชน์ให้ตนเองในระบบอาณานิคมใหม่ ซึ่งอาจกลับมาในรูปของบรรษัทข้ามชาติหรืออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และทำให้ประเทศของตนเองกลายเป็น “ช่องสำหรับยุโรป” (154) ฟานงได้วิเคราะห์ปัญหาดังกล่าวไว้อย่างแหลมคมในบทที่ว่าด้วย “Spontaneity: Its Strength and Weaknesses” ซึ่งเน้นไปที่ปัญหาในช่วงการเรียกร้องเอกราชและ “The Pitfalls of National Consciousness” ซึ่งมุ่งวิเคราะห์สถานการณ์หลังได้รับเอกราชแล้ว

ในเรื่องของการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยตนเองจากการเป็นอาณานิคมของตะวันตกนั้น ฟานงเห็นว่าเนื่องจากวิธีคิดแบบแบ่งขั้วแยกเรา-เขานี้ฝังรากลึกอยู่ในสังคมอาณานิคม จนยากที่จะสลัดออก การที่คนพื้นเมืองจะสามารถปลดปล่อยตนเองให้เป็นอิสระจากการครอบงำของอาณานิคมนั้นจึงต้องอาศัยความรุนแรงเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ดังที่ฟานงกล่าวว่า

การล้มล้างอำนาจอาณานิคมจะเป็นปรากฏการณ์ที่เต็มไปด้วยความรุนแรงอยู่เสมอไป . . . หากพูดกันง่าย ๆ แล้ว การล้มล้างอำนาจอาณานิคมคือการแทนที่คน “สปีชี” หนึ่งด้วยคนอีก “สปีชี” หนึ่ง จะเป็นการแทนที่อย่างครบถ้วนบริบูรณ์ โดยไม่มีช่วงเปลี่ยนผ่าน . . . การล้มล้างอำนาจอาณานิคมที่ประสบความสำเร็จจะเห็นได้จากการที่โครงสร้างทางสังคมทั้งหมดจะต้องถูกเปลี่ยนจากล่างสู่บน (35)

“ความรุนแรง” ดังกล่าว นอกจากจะหมายถึงการใช้กำลังทางกาย เช่น การจับอาวุธขึ้นสู้แล้ว ที่สำคัญยิ่งไปกว่าก็คือ ความรุนแรงทางอุดมการณ์ความคิดที่จะผลักดันตนเองมิให้อยู่ใต้การครอบงำของตะวันตก ใน *The Wretched of the Earth* ฟานงได้แทนที่จิตสำนึกนายทุนด้วยความเป็นองค์ประธานของผู้ตั้งถิ่นฐานและความเป็นวัตถุของแรงงานในระบบทุนนิยมด้วยความเป็นวัตถุของคนพื้นเมือง โดยนัยดังกล่าวคนพื้นเมืองจะฉีกจิตสำนึกของตนเองออกมาเป็นเอกเทศได้ ก็ด้วยการใช้ความรุนแรงเท่านั้น จึงเป็นที่มาของการที่ฟานงกล่าวว่า: “. . . การวิเคราะห์แนวมาร์กซิสต์ควรจะต้องมีการปรับเปลี่ยนไปบ้างทุกครั้งที่เราใช้วิเคราะห์ปัญหาอาณานิคม” (41) นั่นคือฟานงเห็นว่าทฤษฎีมาร์กซิสต์นั้นต้องการการปรับเปลี่ยนเมื่อนำมาใช้กับการวิเคราะห์สถานการณ์อาณานิคมคือการเพิ่มเติมมิติเรื่องการกดขี่ทางชาติพันธุ์เข้ามาในการวิเคราะห์ด้วย

ฟานงชี้ให้เห็นว่าแท้จริงแล้วการใช้ความรุนแรงของคนพื้นเมืองเป็นปฏิกริยาโดยธรรมชาติต่อการใช้ความรุนแรงของระบบอาณานิคม ซึ่งมีทั้งในแง่โครงสร้าง เช่น การเข้ามาทำลายรูปแบบทางสังคม เศรษฐกิจ และวิถีชีวิตแบบเดิมๆ และขัดแย้งวิถีแบบใหม่ให้ (40) และในแง่การใช้ความรุนแรงทางกายภาพ เช่น กำล้างทหาร ตำรวจ การใช้ความรุนแรงของคนพื้นเมืองในที่นี้มิใช่เป็นเพียงการตอบโต้หรือการแก้แค้นเท่านั้น ในระดับปัจเจกบุคคล ความรุนแรงเป็นพลังในการ “ชำระล้าง” ซึ่งจะช่วย “ปลดปล่อยคนพื้นเมืองจากปมด้อยที่ตนมี และจากความสิ้นหวังและความเฉื่อยชาทำให้เขาปราศจากความหวาดกลัวและเรียกความเคารพตนเองกลับคืนมา” (94) ในทางสังคมความรุนแรงในการปฏิวัติจะทำให้คนพื้นเมืองสามารถรวมกลุ่มกันเป็นปึกแผ่นโดยไม่เลือกชนชั้นวรรณะ จากที่เคยแตกแยกเป็นกลุ่มเหล่าจากนโยบายแบ่งแยกเพื่อปกครองของผู้ตั้งถิ่นฐาน และสามารถดึงเอาคุณค่าทางสังคมแบบชนบทที่เคยถูกทำลายไปกลับมาใช้ได้ เช่น การทำเพื่อส่วนรวม การวิพากษ์ตนเองต่อกลุ่มอย่างเปิดเผย เพื่อมาแทนที่คุณค่าแบบตะวันตกที่ไม่เหมาะกับสถานการณ์ของชาติอาณานิคม เช่น ลัทธิปัจเจกนิยม การปิดบัง การสงวนท่าที (48)

หากกล่าวให้เฉพาะเจาะจงลงไปอีก “ความรุนแรงทางอุดมการณ์” ที่ฟานงกล่าวถึงน่าจะได้แก่ การสลัดกรอบความคิดแบบแบ่งขาว-ดำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดลำดับชนชั้นอำนาจทางสังคม ดังนั้นสำหรับฟานงการล้มล้างอำนาจอาณานิคมจะต้องเกิดจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม “จากล่างสู่บน” (35) หรือ “จากท้ายกลายเป็นหน้า จากหน้ามาท้าย” (37) ซึ่งในทางปฏิบัติแล้วก็คือการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองและสังคมกับชนชั้นล่างนั่นเอง ฟานงได้อธิบายให้เห็นความจำเป็นของการมีส่วนร่วมของพลัง

มวลชนระดับรากหญ้าทั้งในขบวนการต่อต้านอาณานิคมและในการบริหารประเทศหลังได้รับเอกราช ใน “Spontaneity: Its Strength and Weaknesses” ฟานงแสดงให้เห็นว่าการที่พวกปัญญาชนหรือผู้นำพรรคในเมืองอาศัยแต่ทฤษฎีของต่างชาติในการปฏิบัติโดยมิได้ลงไปเรียนรู้สภาพความเป็นจริงของสังคมประเทศตนเอง ซึ่งไม่สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีตะวันตกนั้น มีแนวโน้มสูงที่จะประสบความล้มเหลวหรือการแทรกแซงในรูปแบบต่างๆทางการเมือง การเงิน ศาสนา และวัฒนธรรมโดยเจ้าอาณานิคม และเสนอว่าชาวบ้านในชนบทและแรงงานเร่ร่อนต่างหากที่จะเป็นพลังมหาศาลในการต่อสู้ เนื่องจากมีจิตใจที่พร้อมและกล้าหาญ แต่ทั้งนี้ต้องได้รับการศึกษาทางการเมืองให้สามารถต่อสู้อย่างมีหลักการ มิได้อาศัยเพียง “spontaneity” หรือการกระทำโดยมิได้มีการวางแผนอย่างรัดกุม โดยนัยนี้จะเห็นได้ว่าฟานงเน้นการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันระหว่างคนในเมืองกับคนในชนบท โดยมีได้ยกให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอยู่ในลำดับขั้นที่สูงกว่าตามวิธีคิดแบบแบ่งชั้น

เช่นเดียวกัน ประเทศ “โลกที่สาม” ภายหลังได้รับเอกราชมักตกอยู่ในสถานการณ์ที่ชนชั้นกลางขึ้นมา มีอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งแท้ที่จริงแล้วเป็นเพียงการสวมรอยอำนาจตามโครงสร้างแบบเดิมที่ผู้ตั้งถิ่นฐานชาวตะวันตกวางไว้ ทางเศรษฐกิจชนชั้นกลางชาวพื้นเมืองเป็นกลุ่มคนที่ฟานงมองว่าไร้ความสามารถ ขาดความเข้าใจในสถานการณ์ของประเทศตน ขาดความพร้อม และความกล้าหาญที่จะเปลี่ยนแปลง ต่างจากชนชั้นกลางในยุโรปซึ่งมีประสิทธิภาพและมีหลักการที่เข้มแข็ง จึงไม่สามารถที่จะพัฒนาการผลิตของประเทศให้รุดหน้าได้ ได้แต่อาศัยธุรกิจที่วางรากฐานไว้แล้วโดยพวกอาณานิคม ซึ่งมีได้เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของประเทศ และไม่คำนึงถึงการกระจายรายได้อย่างทั่วถึง เมื่อประสบความล้มเหลวไม่สามารถพุงเศรษฐกิจของตนต่อไปได้ ก็ต้องเรียกร้องขอความช่วยเหลือจากต่างชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ประเทศแม่” จนทำให้เกิดระบอบอาณานิคมใหม่ขึ้นในประเทศ ส่วนในทางการเมืองนั้นการรวมอำนาจไว้ที่คนเพียงกลุ่มเดียวโดยไม่กระจายอำนาจไปยังท้องถิ่น ทำให้เกิดปรากฏการณ์พรรคการเมืองเดียวขึ้น ซึ่งฟานงถือว่าเป็น “รูปแบบสมัยใหม่ของระบบเผด็จการชนชั้นกรรฎุมที่ไม่ต้องต้องปิดบังอำพรางโฉมหน้าอำนาจของตน ไม่ต้องคำนึงถึงศีลธรรม และมุ่งประโยชน์ส่วนตน” (165) ซึ่งสุดท้ายก็จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชนระดับล่าง จนต้องเกิดการปฏิวัติยึดอำนาจโดยฝ่ายทหารดังที่เป็นอยู่ในหลายๆประเทศทำให้ฟานงวิพากษ์อย่างเจ็บแสบว่าชนชั้นกลางในประเทศโลกที่สามเป็นพวกไร้ประโยชน์ มีแต่โทษ “ไม่มีความสามารถในการคิดการใหญ่หรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ เป็นพวกที่ดีแต่ท่องจำสิ่งที่เคยอ่านมาจากตำราฝรั่งและก็ไม่เฉลียวฉลาดพอแม้แต่จะเลียนแบบให้เหมือนปืนได้แค่เพียงภาพลัทธิของเบียร์ของฝรั่งเท่านั้น” (175) ดังนั้น แม้ว่าตามทฤษฎีของตะวันตก สังคมจะต้องพัฒนาไปโดยผ่านยุคที่ชนชั้นกลางมีอำนาจแบบในตะวันตก ฟานงกลับมองว่าในสถานการณ์ของโลกที่สามยุคของชนชั้นกลางเป็นสิ่งที่สามารถและควรที่จะกระโดดข้ามไปได้ (175) เช่นเดียวกับในยุคการปฏิวัติ ฟานงเสนอทางออกของปัญหาว่าจะต้องให้ประชาชนระดับล่างมีส่วนร่วมมากขึ้นทั้งในทางเศรษฐกิจ ผ่านการเข้ามาควบคุมพ่อค้าคนกลางโดยรัฐ และทางการเมืองโดยการให้การศึกษาทางการเมืองแก่ประชาชนมากขึ้นทั้งนี้โดยตั้งอยู่บนหลักปฏิบัติที่ไม่มียึดเอาองค์ความรู้และการจัดเรียงอำนาจแบบตะวันตกเป็นหลัก แต่ควรให้ความสำคัญกับประชาชนในชนบทมากที่สุด ดังที่เขากล่าวว่า “. . . พื้นที่ที่อยู่ลึกที่สุด พื้นที่ที่อยู่ไกลที่สุดของประเทศ ควรจะเป็นพื้นที่ที่ได้รับอภิสิทธิ์มากที่สุด” (186)

หลังจากการล้มล้างอำนาจอาณานิคมทิ้งไปแล้ว-ไม่ว่าจะเป็นการจัดความแปลกแยกอย่างใน Black Skin, White Masks หรือปฏิวัติเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างรุนแรงใน The Wretched of the Earth อັตลักษณ์หรือตัวตนแบบโตที่ฟานงมุ่งหวังอยากให้เกิดขึ้น แม้ว่าฟานงจะแสดงความชื่นชมกลุ่มหรือแนวร่วมทางเชื้อชาติและวัฒนธรรมที่ผลักดันให้ประเทศของตนได้รับเอกราชอย่างเป็นทางการอย่างขบวนการชาตินิยม หรือแนวร่วมคนดำเพื่อการปลดปล่อย (negritude) ซึ่งนำโดย เอเม่ เซแซร์ จากแอนติลีส (ซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากต่อความคิดของฟานง) และ ลีโอโปลด์ เซงกอร์ จากเซเนกัล แต่ในที่สุดแล้วฟานงก็เห็นว่าการรวมกลุ่มของทั้งสองประเภทนี้ยังมีข้อบกพร่องที่ไม่เป็นไปตามอุดมคติของเขา กล่าวคือขบวนการชาตินิยมในโลกที่สามนั้นมักนำโดยชนชั้นกลางหรือปัญญาชนที่ยังคงรับเอาอุดมการณ์และค่านิยมของยุโรปเจ้าอาณานิคมมาเป็นของตนเอง ทำให้ละเลยชนชั้นรากหญ้าของสังคมเช่นพวกชาวนา และในที่สุดโดยไม่รู้ตัวก็จะตกเป็นเครื่องมือของอาณานิคมใหม่ในการกดขี่คนเหล่านี้ ดังที่ได้วิเคราะห์ที่ไปข้างต้น ในขณะที่กลุ่มแนวร่วมคนดำจะต่อต้านอาณานิคมโดยใช้กลยุทธ์การกลับไปหาอดีตหรือฟื้นฟูอารยธรรมคนดำ หรือพยายามให้ความคุณค่าในแง่บวกกับลักษณะความเป็นคนดำที่คนตะวันตกเคยมองว่าเป็นข้อด้อยหรือล้าหลัง เช่น การใช้อารมณณ์ ใช้สัญลักษณ์มากกว่าเหตุผล การใกล้ชิดกับธรรมชาติ เพื่อพิสูจน์ให้คนขาวเห็นว่าคนดำก็เป็นผู้มีอารยธรรม มีคุณค่า ซึ่งอาจจะมากกว่าคนขาวด้วย ฟานง

มองว่าการทำเช่นนี้แม้จะเป็นสิ่งที่จำเป็นในระยะแรกของการรวมพลังมวลชนเพื่อการปฏิวัติ แต่ถ้ายึดถือเป็นสรณะไปตลอดก็จะเป็นการกำหนดอັตลักษณ์แบบตายตัวหยุดนิ่งให้กับคนดำซึ่งไม่ต่างอะไรจากวิธีคิดของตะวันตกและยังเป็นการคิดแบบแบ่งขาว-ดำ ซึ่งเขาเห็นว่าเป็นวิธีการคิดแบบอาณานิคมอยู่เช่นเดิม

ในทัศนะของฟานง โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่แสดงไว้อย่างละเอียดใน The Wretched of the Earth อັตลักษณ์ใหม่ของคนในโลกที่สามที่เกิดจากการล้มล้างอำนาจอาณานิคม ต้องมีรากฐานประการแรกมาจากจิตสำนึกความเป็นชาติ ซึ่งเป็นพื้นฐานของการเรียกร้องเอกราชและการปลดปล่อยจากการครอบงำของอาณานิคม อย่างไรก็ตาม ฟานงมองว่า คำว่า “จิตสำนึกความเป็นชาติ” (national consciousness) นี้มักถูกนำมาใช้โดยผู้นำพรรคการเมืองหรือผู้บริหารประเทศเพียงเพื่อปลุกกระตมเมื่อต้องการความร่วมมือหรือแรงงานของประชาชน โดยปราศจากการเข้าใจความหมายที่แท้จริง [อะไรก็อ้างประชาชนกันทั้งนั้น] จนทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ตามมา รวมถึงการแตกแยกเป็นกลุ่มเหล่าและชาติพันธุ์เมื่อเกิดความขัดแย้งทางผลประโยชน์ อันแสดงให้เห็นถึงความหละหลวมกลวงเปล่าของจิตสำนึกความเป็นชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่ฟานงเรียกว่า “หลุมพรางของจิตสำนึกความเป็นชาติ” (“the pitfalls of national consciousness”) นั่นเอง แท้จริงแล้ว “จิตสำนึกความเป็นชาติ” ในทัศนะของฟานง หมายถึง “การตกผลึกอย่างสมบูรณ์แบบของความหวังที่ลึกที่สุดในหัวใจของประชาชนทั้งประเทศ เป็นผลที่เฉียบพลันและเห็นได้อย่างชัดเจนที่สุดของการรวมพลังของประชาชน” เกิดจากการที่ประชาชนทุกคนรู้สึกว่าเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมในชาติ มีความรู้สึกในการต่อสู้ร่วมกัน มีความรับผิดชอบร่วมกัน: “ไม่มีใครจะหนีพ้นความรับผิดชอบไปได้ ไม่มี ‘ผู้บริสุทธิ์ไร้เดียงสา’ และผู้สังเกตการณ์อยู่เฉยๆ . . . คนที่เอาแต่สังเกตการณ์เป็นพวกคนฉลาดหรือมีฉะนั้นก็เป็นพวกคนทรยศ” (199)

ควบคู่ไปกับจิตสำนึกความเป็นชาตินี้ ได้แก่การสร้าง “วัฒนธรรมชาติ” (national culture) สำหรับ ฟานงแล้ววัฒนธรรมของชาติที่แท้จริงจะต้องเป็นสิ่งที่เกิดควบคู่ไปกับและสะท้อนจังหวะและท่วงทำนองของการต่อสู้ของคนในชาติ ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นการรับเอาแบบแผนทางศิลปะ-วรรณคดีจากตะวันตกมาเป็นของตนของพวกปัญญาชนพื้นเมืองยุคก่อนการปฏิวัติ หรือการพยายามกลับไปหาอารยธรรมร่วมของเชื้อชาติในอดีตอย่างแนวคิดของกลุ่ม negritude, Pan-Africanism หรือกลุ่มแนวร่วมอาหรับ ก็เป็นสิ่งที่ฟานงไม่เห็นด้วย ในกรณีของความพยายามหาอดีตร่วมกันของคนดำ แม้ฟานงจะเห็นว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญและจำเป็นในการจัดการครอบงำทางวัฒนธรรมของคนขาวที่มักสร้างภาพลักษณ์และวาทกรรมเกี่ยวกับคนดำในฐานะความด้อย ลำห้ และป่าเถื่อน แต่เขาก็มองว่าเป็นเพียง “antithesis” ในกระบวนการปลดปล่อยที่คนดำไม่สามารถจะยึดติดได้ตลอดไป ความพยายามที่จะยึดติดอยู่กับอดีตดังกล่าวอาจถูกมองว่าเป็นการหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบที่มีต่อปัจจุบันไปได้(213) ฟานงได้วิเคราะห์ให้เห็นว่าท้ายที่สุดแล้ว แนวคิดการหาแนวร่วมคนดำจากอดีตที่ร่วมกันนี้ก็ไม่สามารถต้านทานการเลื่อนไหลของประวัติศาสตร์ได้และในที่สุดก็จะเกิดการแบ่งแยกเป็นกลุ่มต่างๆ เนื่องจากสภาพความเป็นจริงทางการเมืองและทางสังคมของคนดำในแต่ละประเทศในอาฟริกาและในอเมริกาเหนือมีความแตกต่างกันเป็นอย่างมาก สำหรับฟานง ตัวอย่างของวัฒนธรรมที่ดำเนินไปพร้อมกับจังหวะการเต้นของสังคมได้แก่ วรรณกรรมในช่วงของการต่อสู้เรียกร้องเอกราช ซึ่งเขียนโดยประชาชนที่มีส่วนร่วมในการต่อสู้ และ “รู้สึกได้ถึงความจำเป็นที่จะต้องพูดกับชาติของตน ที่จะเขียนประโยคที่แสดงออกถึงหัวใจของประชาชน และที่จะกลายเป็นกระบอกเสียงให้กับความเป็นจริงที่กำลังดำเนินอยู่” ซึ่งอาจเรียกว่าเป็น “วรรณกรรมการต่อสู้” “วรรณกรรมการปฏิวัติ” และ “วรรณกรรมชาติ” (223)

ทั้งนี้ เนื่องจากฟานงมองว่าวัฒนธรรมเป็นเพียงด้านมุมหนึ่งของชาติ และวัฒนธรรมชาติจะไม่สามารถดำรงอยู่ได้หากขาดความเป็นชาติ เนื่องจากการครอบงำของอาณานิคมที่มีต่อชาตินั้น ย่อมรวมถึงการครอบงำทางวัฒนธรรมซึ่งหมายถึงการทำลายวัฒนธรรมชาตินั้นๆในเวลาเดียวกันด้วย ดังที่ฟานงกล่าว: “การต่อสู้เพื่อวัฒนธรรมชาติในอันดับแรกหมายถึงการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยชาติ . . . ไม่มีการต่อสู้เพื่อวัฒนธรรมแห่งชาติอื่นใดที่จะสามารถเกิดขึ้นต่างหากจากการต่อสู้ของประชาชน” (233) ดังนั้น ศิลปินหรือผู้สร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมจึงมิได้มีความรับผิดชอบเฉพาะต่อวัฒนธรรมชาติของตนเท่านั้น หากแต่ยังมีความรับผิดชอบต่อชาติโดยรวมด้วย ผู้ที่อยู่ใต้อาณานิคมที่เขียนงานเพื่อประชาชนของเขาหากจะใช้อดีตก็ควรใช้เพื่อจุดมุ่งหมายในการเปิดไปสู่อนาคต เพื่อเชื่อเชียวให้เกิดการลงมือกระทำ และเป็นพื้นฐานความหวัง แต่เพื่อที่จะรักษาความหวังนั้นไว้และสะท้อนมันออกมาในงานเขียน เขาจะต้องเข้าร่วมในการเคลื่อนไหว และทุ่มเททั้งร่างกายและจิตวิญญาณเพื่อการต่อสู้ปลดปล่อยชาติ (232)

อย่างไรก็ตาม แนวคิดเรื่องจิตสำนึกความเป็นชาติหรือวัฒนธรรมชาติของฟานงมิใช่เป็นความคิดชาตินิยมหรือการคลั่งชาติที่คับแคบ ดังที่ฟานงกล่าว หลังจากการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยตนเองจากอาณานิคม สิ่งที่จะหายไปคือ “ผู้ที่อยู่ใต้อาณานิคม” (“the colonized man”) แต่จะเกิดมนุษย์แบบใหม่ขึ้น ซึ่งจะให้ความหมาย

ใหม่แก่ความเป็นมนุษย์ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น (246) ซึ่งเป็นความหมายที่หลุดพ้นจากกรอบความคิดเดิมๆของตะวันตก เพราะเกิดจากการต่อสู้ที่มาจากพลังของคนจากทุกชนชั้น ดังนั้นจิตสำนึกของตัวตนที่เกิดขึ้น ซึ่งมีใช้ความเป็นชาตินิยมแบบคับแคบนี้ จึงมีใช้ “การปิดประตูที่จะสื่อสารกับผู้อื่น” หากแต่เป็นเพียงสิ่งเดียวที่จะสร้างมิติความเป็นนานาชาติ คือความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลกันที่มีต่อผู้อื่นให้กับเรา (247) โดยนัยนี้การล้มล้างอำนาจอาณานิคมจึงเป็นเสมือนขั้นแรกที่น่าไปสู่การปลดปล่อย (liberation) จิตสำนึกทางสังคมของมนุษยชาติ ซึ่งหากมองย้อนกลับไปในตอนท้ายของ Black Skin, White Masks จะพบว่าความสัมพันธ์ที่ฟานงสนับสนุนนี้โดยถึงที่สุดแล้วยึดหลักความเป็นมนุษย์โดยมิได้แบ่งเชื้อชาติหรือสีผิว:

ข้าพเจ้า ซึ่งเป็นคนผิวสี ต้องการเพียง... ให้การกดขี่คนด้วยกันให้เป็นทาสจนหมดสิ้นตลอดไป . . . ให้ข้าพเจ้าสามารถค้นพบและรักเพื่อนมนุษย์ไม่ว่าเขาจะอยู่ที่ใดก็ตาม . . . [ทั้งคนดำและคนขาว] จะต้องหันหลังให้กับเสียงที่ไร้มนุษยธรรม ซึ่งเป็นเสียงของบรรพบุรุษของพวกเขา เพื่อที่จะสื่อสารกันด้วยความเข้าใจกันอย่างแท้จริง เหนือกว่าหรือ ต่อยกว่าหรือ เหตุใดแล้วจึงไม่เพียงแค่วាយามที่จะล้มผัสอีกฝ่าย รู้สึกถึงอีกฝ่าย ทำความเข้าใจกับอีกฝ่าย (231)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จะเห็นถึงลักษณะที่สำคัญของการต่อต้านอาณานิคมในงานเขียนของฟานง ซึ่งได้แก่การสนับสนุนการล้มล้างอำนาจอาณานิคมยุโรป ซึ่งรวมถึงการพยายามทำความเข้าใจปัญหาการครอบงำทางวัฒนธรรมและวิพากษ์องค์ความรู้ที่เกิดจากอคติทางเชื้อชาติและการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้แก่โลกที่สามซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่ก้าวข้ามความเป็นชาติหรือเชื้อชาติที่ตายตัว ในฐานะ “นักปฏิวัติมีโออาซิฟ” ฟานงเน้นการลงมือเปลี่ยนแปลงสังคมในทางปฏิบัติควบคู่ไปกับการทำความเข้าใจในเชิงทฤษฎีและมีความหวังในมนุษยชาติในการที่จะสร้างโลกใหม่ให้ดีกว่าเก่า ซึ่งจะพบว่าลักษณะต่างๆเหล่านี้โดยส่วนใหญ่จะสืบต่อไปยังนักคิดนักวิจารณ์แนวหลังอาณานิคม หรือมีเช่นนั้นก็จะถูกนำมาเป็นประเด็นในการอภิปรายและถกเถียง โดยที่บางครั้งหลายประเด็นที่ฟานงพูดถึง ไม่ว่าจะเป็นบทบาทของปัญญาชนโลกที่สามในฐานะ “นายหน้าชาติตะวันตก” หรือ “การแบ่งแยกเรา-เขา” นั้นก็ได้ไกลไปจากสภาพสังคมไทยในขณะนี้มากสักเท่าไร บางทีการเลือกอ่านบทเรียนที่หนังสือทั้งสองเล่มนี้นำเสนออาจจะนำมาซึ่งคำอธิบายและทางออกจากเหตุการณ์ความขัดแย้งและการแบ่งแยก ‘เขา’ หรือ ‘เรา’ ของคนในชาติเดียวกันที่สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่ได้บ้าง

